

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Kalbin Duyu ve Yeteneklerinden Küfür

Infidelity, One of The Senses And Abilities of The Heart, According To The Qur'an

Hatice TEBER^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Antalya /TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-4517-0698

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Haziran 2022

Kabul tarihi: 19 Ağustos, 2022

Anahtar Kelimeler:

Akletmek,

Kalp,

Küfür

ARTICLE INFO

Article History:

Received: June 30, 2022

Accepted: August 19, 2022

Keywords:

Reasoning,

Heart,

Infidelity

ÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'in beyan buyurduğuna göre insan, hem iyiliğe hem de kötülüğe kabiliyetli bir varlık olarak yaratılmıştır. Ne var ki lütuf ve keremi sonsuz olan Allah, insanı bu iki zıt kabiliyeti arasında şaşkın ve perişan bırakmamış, ona "akıl" gibi temyiz edici bir kuvvet vermiştir. Cenab-ı Hak Yüce Kitab'ında insanı, önüne İlahî gerçekleri sererek, devamlı aklını kullanmaya çağırılmaktadır. Allah tarafından aklını kullanmayanlar zemmedilirken, akıl sahipleri yani kendilerine verilen akıl nimetini gerçek anlamda kullananlar da övülmektedirler. Kur'ân-ı Kerîm'de insanları akletmeye yönelten ayetler olduğu gibi, akletme işini kalbin yaptığını, iman ve imansızlıkların kalpten çıktığını belirten ayetlerde pek çoktur. Çünkü kalp, insanı gerçek bilgiye götüren bir kaynaktır. İman, küfür, hasenat, seyyiat onun fiili erindedir. Bu yüzden kalp insanın özü ve günahın gerçek mahallidir. Bütün duyular, kalbin hizmetçileri durumundadır. Kur'ân'da duyular ile anlamın, akletmenin merkezi sayılan kalp arasında çok sıkı bağlar vardır. Bu sebeple Kur'ân'da duyular olmayanın düşünmeyeceği ve kendilerine duyular verilen insanların da niçin düşünemedikleri her zaman sorgulanmıştır. sâlim düşünmek için duyulardan istifade edilmesi gerektiği ifade edildiği gibi, duyular ve kalbin görevlerini yapmadıklarından, yani anlayıp akletmediklerinden de söz edilir. Gerçekte sağır ve dilsiz olmayan insanlar sağır ve dilsiz olarak vasıflandırılır.

ABSTRACT

According to the Qur'an, man has been created as a being capable of both good and evil. However, Allah, whose grace and generosity is endless, has not left people confused and devastated between these two opposite abilities, and given people a power like "reason" to distinguish good from bad. In his Holy Book, God showed people the divine truths and called them to use their minds constantly. While those who do not use their mind are vilified by Allah, those who use the real blessing of reason are also praised. There are many verses in the Qur'an that guide people to use their minds, and there are many verses that indicate that the heart has a sense of feeling, and that the place of faith and unbelief is the heart. Because the heart is a source that leads people to real knowledge. Faith, unbelief, goodness, evil are among its actions. That is why the heart is the essence of man and the true place of sin. All the senses are servants of the heart. In the Qur'an, there are very close ties between the senses and the heart, which is considered the center of understanding and reasoning. In the Qur'an, it has always been questioned why those who do not have senses cannot think and why people who are given senses cannot think. It is stated that the senses should be used in order to think correctly, and people's lack of understanding is mentioned when the senses and the heart do not fulfill their duties. People who are not actually deaf and dumb are characterized as deaf and dumb.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: haticeteber@akdeniz.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

The Qur'an has been sent down to rational beings and has always addressed them. The most basic moral duty of the person with whom Allah is addressed is to know Allah, who created himself and everything he has on earth to live in, to appreciate Him properly and to believe in Him. In the Qur'an, Allah says to man, "Do you not reason?", "Do you not think?", "Will you not reason?" and states that people take responsibility for the mind given to them. According to the Qur'an, it is the mind that makes man human, gives meaning to all his actions, and enables man to take responsibility in the face of divine orders.

Mind is a blessing bestowed on humans only among the creatures that other blessings can be recognized and known only with it. Indeed, the condition of religion is reason. For this reason, the inanimate, animals, plants, insane, children and senile people are not the addressee and responsible of religion. Man is different from animals that act on instinct. The mental understanding that gives him responsibility is different from instinct. It is the ability to choose, the device of reasoning and comparison. He has the ability to distinguish right from wrong by evaluating the information given to him. The heart, whose understanding is open, is like a guide. When a sin is committed or even a mistake is made, he is sprained, relieved with good deeds and finds peace. The heart is steadfast in what it believes. For this, the place of faith is in the heart. He is the one who thinks, thinks and takes a lesson. The material mind, namely the brain, is not sufficient to find the truth. In order for a person to truly see, the eye of the heart must be at a level to see the truth. For example, if some people are asked "To what do you owe your success?, their answer is "We love what we do". However, in practice, we may think that there is no reason why an intelligent person should not be successful. But intelligence is not enough on its own and the heart is involved.

In the Qur'an, there are very close ties between the senses and the heart, which is considered the center of understanding and reasoning. For this reason, it is stated in the Qur'an that those who do not have control over their senses cannot think, and why those who are given senses cannot think, that the senses should be used in order to think safely. People who are not actually deaf and dumb are characterized as deaf and dumb. The Qur'an states that the knowledge that the mind, heart and senses, which it accepts as a source of knowledge, work together, is accurate and certain knowledge that does not mislead people. This is man's main goal. If one of these three sources does not work correctly, the truth that will be known to him will be incomplete and will simply go away.

The heart, which is called to think and reason in the Qur'an, interprets the information presented to it by the mind and senses with the power of inspiration and discovery given by Allah and can reach true faith. Because the pure mind is incapable of perceiving the facts on its own. The mind is related to the visible side of material events, and the heart is related to the spiritual side of these events. For this reason, the Qur'an wants the existence of Allah to be understood with the unity of heart and mind. Because in the real sense, reasoning happens with the mind and heart. In fact, the most important feature that distinguishes believers and unbelievers from each other is that believers can use their heart power along with their minds. Everything in the universe is based on divine laws. It is Allah who puts them and implements them. Since the actions are basically based on the power and will of Allah, the closing of the hearts of the polytheists is expressed in the Qur'an as "Allah puts curtains on their hearts" in accordance with the law of "cause and effect". In other words, the veiling of the hearts of the polytheists as a result of their insistence on unbelief is a result of their own gain and their own will. The Qur'an speaks of a simple law of nature. If a person has negative prejudices about something and constantly feeds his prejudices, he can neither see anything good in it, nor hear anything good, nor open his heart to him to evaluate it objectively. Since this is a law of nature, and also God's law, it is specifically attributed to God to veil hearts, ears and eyes.

It can also be seen in the difference between believers and unbelievers that true knowledge in the Qur'an is knowledge that can only be reached with the heart. Because the biggest point where they differ from each other is that the hearts of the unbelievers are sealed, sheathed and hard. Just as when a person deals with a subject a lot, he becomes an expert in that subject or an artist who is far from his art becomes unsuccessful in that art, so a person who is far from thinking about the existence of Allah becomes alienated from understanding this subject that will bring him happiness both in this world and in the hereafter. Those who do not believe in this situation are heedless and they are no different from animals. The aspect that distinguishes a believer from an unbeliever is his heart, which can understand the truth and realize that there is a creator behind what he sees. Because the heart is like a radar for God. One can go astray when it doesn't work.

Man is not just a dull mind. It is the harmonious functioning of the heart and mind that gives it its real vitality. The mind is related to the visible side of material events, and the heart is related to the spiritual side of these events. The heart explains what is beyond the mind and realizes its helplessness in the face of the created, and reaches faith.

We tried to analyze the concepts of mind and heart, which constitute the way of thinking and belief of human being, expressed in many places in the Qur'an, within the framework of the concept of unbelief, which means disbelief, and tried to reveal their relations with each other. Just like the people of faith, people of unbelief also have intelligence, but by using the abilities of the heart given to them, to become a person who is pleased with the supreme creator, it is only possible thanks to the power of intuition, that is, the power of intuition that Allah has given us, as well as the mind and intelligence.

Giriş

Kur'an, tarihsel bir kesitte Arap dilini konuşan ve sosyo-politik, kültürel yaşam tarzını bu dil ekseninde biçimlendiren Arap toplumuna inmiş olduğu halde ondaki murad-ı ilahiyi anlamak ve hayatına uyarlamak, kıyamete kadar her çağda yaşayan müminlerin sorumluluğundadır (Dağ, 2018, s.527). Anlama, algılama, insan duyuları ile akıl ve kalbin bir koralasyon içerisinde birlikte insan zihninde meydana getirmiş olduğu faaliyettir. İnsan, içerisinde yaşadığı fizikî alemi ve aynı zamanda metafizik alanı anlayan ve anlamlandırmaya çalışan bir varlıktır. Kur'an-ı Kerim de bu anlamlandırma faaliyeti için her hangi bir şey üzerinde tefekkür, tedebbür, te'akkul, tezekkür ve tefakküh ifadelerini sıkça kullanmış, Allah'ın tüm kullarına da bu anlama faaliyetinde bulunmayı vurgulayarak tavsiye etmiştir (Gezgin, 2018, s.50).

Genelde dini metinlerin ve özelde Kur'an'ın ayetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında kelime ve ifadelerin anlam alanı bu metinler dışında kalan metinlere göre çok daha önemlidir. Çünkü kutsal metinlerde verilmek istenen mesaj, sözcük, sembolik ifade ve kavram kalıpları ile sunulmuştur. Kur'an'ın, yaşam, bireyler, toplum ve evren ile ilgili muradını en doğru bir şekilde anlamak, Kur'an'da geçen bu kavramların yapılarını, anlam alanlarını insan aklı ve zekâsının kapasitesine uygun bir şekilde bilmekten geçer (Demir, 2007, s.10).

Kur'an-ı Kerim'de kalp kelimesini kendi literal anlamı dışında ayrıca "Andolsun biz, cinler ve insanlardan kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçokları.." A'raf suresi 179 ve Şu'arâ suresi 200. ayet-i kerimelerinde olduğu gibi, düşünce ve idrak merkezi anlamında kullanılmıştır.

Hz. Peygamber de bir hadis-i şerifinde "Bilin ki! Beden içerisinde bir et parçası vardır ve bu et parçası sıhhatli olursa beden de sıhhatli olur; o bozulursa beden de bozulur. Biliniz ki! Bu et parçası kalptir" diye buyurmuştur. Kalbin lügat anlamları bir yana özellikle İslâm literatüründe tarihsel süreç içerisinde kazandığı çok çeşitli terim anlamları olduğuna kaynaklarımız tanıklık etmektedir. Arap dili belâğâtından başlayarak, hadis, fıkıh, kelim ve tasavvuf gibi birçok ilim dalında ulema Kur'an-ı Kerim'de geçen kalbin tefsir ve tevilllerine kendi ilmi etütleri çerçevesinde bakmışlardır (İğde, 2015, s.102). Söz gelimi ilk sûfilerden olan ve hadis, kelâm ve tefsir alimi Hâris b. Esed el-Muhâsibî (ö. 243/857), hadis-i şerifte geçen bedeni geleneğin de dışına çıkarak "din" olarak tevil ederken, et parçasının da kalbe referans etmekle birlikte aklın ve duyarlılığın merkezi olarak algılamıştır (Muhâsibî, 1988, s.110; Aydın, 1976, s.36).

Muhasbî'nin etkisinde kaldığı bilinen Gazzâlî de kalbin iki anlama geldiğini ifade etmiş ve ilkinin insanın göğüs boşluğunda bulunan et parçası olmakla birlikte tıbbî bir işleve sahip olduğunu ancak ikincisinin de organ olan kalbin içerisinde ama onunla ilişkili latif, ilâhî ve ruhanî bir ontolojik yapı olduğunu dile getirmiştir. Bu latif olan kalbin insanın hakikatı olduğunu ve aynı zamanda da idrak eden, bilen, kavrayan bir yönü bulunduğunu bildirmiştir (Gazzâlî, 1317, s.117, 127).

Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde zikredilen "kalp" kelimesi kullanıldığı anlam bakımından ilgi çekicidir. O, sadece vücudumuzun bir organı, hayatımızı devam ettirmemizde büyük rolü olan maddî kalp değildir. Kalbin bu maddî görevi yanında daha ince ve hassas görevleri vardır.

Kur'an-ı Kerim'de bütün ruhî ve fikrî tavırların odak noktası olarak takdim edildiğini gördüğümüz kalp, insanı kurtuluşun simgesi olan imana götüren ve imanın kendisinde kökleştiği yer durumundadır (İğde, 2015, s.92). Çünkü sadece iki dudak arasında telaffuz

edilen iman kelimesi, ancak ikiyüzlülüğün göstergesidir. Allah adı söylendiğinde titreyen, ürperen böylece imanın pekişerek güvenin artmasını, nihayet “*tahkiki iman*” halinin gerçekleşmesine imkân veren kalptir (Beydâvî, 1314, I, s.464). İnsanın uhrevî âlemde kurtuluşu da ancak kalbin imam ile mümkün olacaktır.

Kalp, menfi yönlerde de en yoğun ve ümitsiz değişimlere uğrayandır. İnkâra saplanan, şüphelerin kemirip bitirdiği, istikâmeti ve doğruyu şaşırان, perdelenen, mühürlenен, hatta kilitlere vurulabilen, körleşen, pas tutan, ateşlerin dahi eritemeyeceği taş haline hatta taştan bile katı hale gelebilen yine insanın kalbidir. Kur’ân’da geçen küfür kavramı da, literal manada somut ya da soyut varlıkları görünmez kılmak üzere örtülmesi, kapatılması ve saklanması demektir. (İbn Fâris, 1399/1979, V, s.191; Türkmen, 2020, s.774). Yaratılmışların en üstünü olan insandaki kalbin akla istikamet kazandırmadaki rolü ise, fizyolojik özellikleri yanında insan vücudunda, onun, kıymet ve şerefini taşıyan bir mihenk taşı durumunda olmasından kaynaklanmaktadır.

Hz. Peygamber bir hadisinde insanlarda dört çeşit kalp bulunduğunu bildirmektedir.

1. Ecred kalp
2. Ağlef kalp
3. Menkûs kalp
4. Musaffah kalp

Ecred, yani saf, parlak, kinsiz kalp, müminlerin kalbidir ki, onda iman nûru, güneş gibi parıldar.

Ağlef, yani kılıflı, kapalı, örtülü kalp, kâfirlerin münkirlerin kalbidir.

Menkûs, yâni tersine çevrilmiş kalp, münafıkların kalbidir ki, onlar gerçeği tanır, sonrada inkâr ederler (Teber, 2021, s.106).

Musaffah, yani ikiyüzlü kalp, içinde hem iman hem de nifak bulunan kalptir. İman böyle olan kalbde, temiz su ile yetişen ve gelişen sebzeeye, nifak ise kan ve irinle yetişen bir çibana benzer ki, bunlardan hangisi galebe çalarsa diğerini bastırır ve geriletir. (İbn Hanbel, trz, III, s.17)

Bu durumuyla kalp, insanın gerçeğini gösterendir.

Küfür ve Kalp

Kur’ân-ı Kerîm’de imanın yeri kalp olduğu gibi, imansızlığın yeri olarak da kalp zikredilmektedir (A’raf, 7/43). O, bu yönüyle inkâr edendir, içinde ikiyüzlülüğü saklayan, hasta olan, şüphe, korku, vesvese duyan ve boş işlerle uğraşan bir potansiyele sahiptir. (Hûd, 11/5).

İnkâr Merkezi Olarak Kalp

هُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ

“Sizin tanrınız bir tek tanrıdır. Fakat ahirete inanmayanların kalbi inkârcıdır, onlar büyüktük taslarlar. (Nahl 16/22)

İnkârcılık kâfirlerin kalp özelliklerinden biridir. Çünkü onlar Allah’ın verdiği nimete karşı kadir bilmeyip, nankörlük ederler. “Allah tek başına anıldığı zaman ahirete inanmayanların kalpleri tiksindir, ama Allah’tan başkaları anıldığı zaman hemen gözleri güler.” (Zümer, 39/45) âyetinde de belirtildiği gibi kâfirler, kendi yalancı tanrılarına inanırlar.

Kâfirlerin gerçeği kabul etmemeleri delil yetersizliğinden değil, bünyelerindeki sakatlık ve eksikliktenidir.

Onların kalplerinde büyüklük taslama, kibir hastalığı (Mümin, 40/56) vardır ve bu yüzden gördükleri gerçekler karşısında imana gelmez, inkâra saplanırlar. Büyükleme ve kibirlenen kalpler hakikatler karşısında teslim olmadıklarından, Allah'ın nefretine muhatap olurlar.

İnkârcılar “*İster gönlümüzde büyüyen herhangi bir yaratık olsun. Diyecekler ki: Bizi tekrar kim diriltir?...*” (İsra, 17/51) diyerek büyüklemeyle ilgili sorular soracaklardır. İnkârcıların gönüllerinde büyüyen yaratık ölümdür (Taberî, 1957, XV, s.98). Ölüp de dirilmek fikrini onların akıllan almamaktadır (İbn Kesîr, 1981, III, s.45). Bunun içinde sorular sormuşlar ve halende sormaktadırlar.

Kâfirlerin bu sorular karşısında Allah “*Biz onu, suçluların kalplerine öyle soktuk.*” (Hicr, 15/12) ve “*... Onlar eğrilince Allah da kalplerini eğiltir...*” (Şurâ, 26/200; En’âm, 6/110; Tevbe, 9/127) buyurmuştur.

Birinci âyette kalplere sokulan şey hakkında iki görüş vardır. Bunlardan ilki Kur’ân’dır. Yani Kur’ân hakikat aşıklarına zihin ve kalp huzuru kazandırmasının tersine, onların kalplerine kızgın bir demir gibi girerek, onları huzursuz ve rahatsız eder. İkinci görüş ise küfürdür. Yine küfür de onların kalplerine girerek düşünmelerine engel teşkil etmektedir (Mevdûdî, 1987, IV, s.61).

İkinci âyette ise, Allah'ın sapık yolda yürümekte ısrar eden ve isyanında direnen kimseye hidâyet vermeyeceği bildirilmektedir. Buradan da bir kişi veya toplumun delâlete düşmesindeki sebebin kendileri olduğunu anlayabilmekteyiz. Allah kuluna seçme hürriyeti vermiştir. Fakat insan, kendi hür iradesi ile kötülük için yardım istemiş ve artık kötülük yapıp yapma anlama yeteneğini yitirmiştir.

Nifak Merkezi Olarak Kalp

İmanın mahalli kalp olduğu gibi

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَقْوَاهِمَ وَلَمْ تُوْمِنْ قُلُوبُهُمْ

“*Ey Elçi, ağızlarıyla “inandık dedikleri halde kalpleri inanmamış olanlar arasında küfürde yarışanlar seni üzmesin...*” (Mâide, 5/41)¹ âyetinde de buyrulduğu gibi nifâkın (ikiyüzlülüğün) mahalli de yine kalptir.

Âyette dilleriyle mü’min olduklarını söyleyen fakat kalpleri imandan uzak ve bomboş olan münafıklardır. Bu kimseler İslam’ın ıslah edici çabaları karşısında cahilliklerini korumak için tüm zihinsel enerji ve güçlerini harcamaktadırlar. İmanları ağızlarından öteye geçmemekte, kalpleri inkâr ettiği halde inandık diye yalan söylemektedirler (Sâbûnî, 1986, I, s.343).

Münafıkların en büyük özelliği yalancılıklarıdır. Bu sebeple Allah onların kalplerine nifak sokmuştur (Tevbe, 9/77). Hz. Peygamber de bu konuda “*Münafığın âlemeti üçtür; konuştuğunda yalan söyler, vaadettiğinde vaadinden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder*” (Buharî, 1908, I, s.45) buyurmuştur. Bu üç alametten her birinin altında başka bir yalanın yattığı anlaşılmaktadır.

Münafıklar inanmadıkları halde sözlerinin doğruluğuna ve niyetlerinin samimiyetine Allah’ı şahit tutarlar (Bakara, 2/204). Bunu, ifade ve tesirlerini attırmak, ciddiyet ve ihlaslarını tekid etmek ve Allah korkusunu ve takvalarını ortaya çıkarmak için yapmaktadırlar (Kutub, trz.,II, s.125; Mevdûdî, 1987, I, s.141). Hakikatte ise kalpleri husumet ve düşmanlıkla dolup,

¹ Bu konudaki diğer âyet-i kerimeler için ayrıca bkz. Bakara 2/204, Âl-i İmran 3/167, Feth 48/11, Tevbe 9/8, 64.

taşmaktadır. Bu nedenle de orada güzellik ve fedakârlığa yer yoktur. Onlar mü'minleri kandırdıkları gibi Allah'ı da kandırdıklarım zannederler (İbn Kesir, 1956, I, s.246). İşte Allah, onların yaptığı bu çirkinlikler ve tercihlerinin kötülüğü yüzünden kalplerini inkâr ve sapıklık kirinden temizlemek istememiştir (Mevdûdî, I, s.426; Sâbûnî, I, s.133).

Hastalıklı Kalp

“Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemelerinden ötürü onlara acı bir azab vardır” (Bakara, 2/10)²

Maraz, lugatta hastalık, şüphe, nifak, yaradılışın itidal halinden çıkması manalarını taşır. Maraz bazen cismani, bazen de nefsanî olur. Nefsanî olan cehalet, zulüm ve hebasattan ibarettir (İbn Manzûr, 1968 s.VII/231-232). Allah âyetlerinde maraz lafzım, insanların küfretmelerine karşılık kınama amacıyla zikretmiştir. Buradaki maraz lafzı, metaforiktir (Zemahşerî,1953, I, s.45-46).

İbn Abbas ve İbn Mesud'dan gelen iki rivayette de kalplerinde hastalık vardır lafzı “kalplerinde şüphe vardır” şeklinde belirtilmiştir (Muğâtil b. Suleymân, I, s.89). İkrime ise bu âyetten riya'nın kast edildiğini söylemiştir (İbn Kesîr, 1981, I, s.48). İbn Eşlem ise bu hastalığın dini bir hastalık olduğunu, bedenî bir hastalık olmadığını ifade eder ve şöyle tarif eder: “Nifak hastalığı insanlar arasında İslam döneminde ortaya çıkan bir şüphedir. Allah bu hastalığı, taşıyanların hastalığını ve kuşkularını daha da arttırmıştır” (İbn Kesîr, 1981, I,33).

er-Râzî'de meseleyi beş şekilde te'vil eder. Bunlardan birincisine göre âyetteki maraz: gam ve keder anlamlarında kullanılır. Münafıklar Hz. Muhammed'in işinin sağlamlaştığını ve şanının yüceltiğini ve İslam'ın yayıldığını görünce kederlenir. İkincisi; onların hastalıkları ve küfürleri görevlerinin ve vazifelerinin artması sebebiyle artmıştır. Üçüncüsü; Allah'ın onların hastalıklarını arttırmasından maksat, Allah'ın onlara olan yardımını kesmesidir. Dördüncüsü ise; ayetteki hastalık onların niyetlerinin bozuk olması ve inananlara iyi gözle bakmamalarıdır. Beşincisi ise; maraz kalbin acısı manasına gelmesidir. Ve Râzî'ye göre bu izah diğerlerinden daha üstündür (Râzî, 1990, II, s.71-72).

Bu rivâyetlerin hepsinden de anlaşılacağı üzere Kur'ân'da kalp hastalığıyla tavsif edilmekte olan münafıklardır (Taberî, 1954, II, s.120). Münafıklardaki bu şüursuzluğun sebebi kalplerinde bulunan hastalık nedeniyledir. Çünkü kalbe mahsus olan özellik Allah'ı bilmek, O'na itaat ve kulluk etmek olduğu için, kalpte bu özelliklere mani olacak herhangi bir sıfat meydana geldiğinde, bu sıfatlar kalbin hastalığı olmaktadır. Bu hastalık kalbin asli vazifesini yapmasını engeller. Sıhhat asıl, maraz ise tâlidir. Yaratılıştaki her kalp sıhhatlidir. Fakat münafıklar kalplerinin sıhhati için uğraşmamışlardır. Bütün ahlâksızlığın kaynağı olan, idrak ve iradelerinin yok olmasına sebep olan, bu maraz, inançsızlık, şüphe, kuşku ve nifak hastalıklarıdır. Bunların hepsi kötü niyetlerin başıdır. Kalp maraza yakalanınca hak tanımaz. Kalbi bu durumda olan Münafık Allah'tan, Allah'ın emirlerinden, peygamberlerinden, hatta kendinden bile şüphe eder. Herkesi ve her şeyi şüpheli görür. Yalnız kendi zevk, keyif ve şehâvetinden şüphe etmez. Onun için hayır, hak hiç, zevk her şeydir ve her şey kendisidir. Hatta imansız iken kendisini imanlı zanneder. Münafıkların kendilerini her şeyin üzerinde gören bu halleri onların kendilerinden küçük gördükleriyle alay etmelerine ve aldatmalarına sebep olur (Yazır, 1935, I, s.228). Mü'minle mü'min, kâfîrle kâfîr görünür. Kısaca zevk hissine düşmüş ve her şeyde kendisini ve kendi zevkini görme eğilimindedir. Maraz, yoldan sapma basit bir

² Bu konuda Kur'ân'ı Kerim'in farklı ayet-i kerimeleri için ayrıca bkz. Mâide 5/52, Enfâl 8/49, Tevbe 9/125.

muhalefetle başlar ve her adımda bir derece daha büyür. Bunun sonucunda “*Onların pisliklerine pislik eklerim*” (Tevbe, 9/125) ayetinde de belirtildiği gibi cezalan da, amellerinin cinsinden olmaktadır.

Burada kısaca kalp hastalıklarına sebep olan duygulardan bahsetmek istiyorum. Bu hastalıktan şöylece sıralayabiliriz:

1- Ucub (insanın kendi kendine kıymet vermesi), 2- Hırs, 3- Hâsed (kıskançlık), 4- Gazab, 5- Şehvet, 6- Mal sevgisi, 7- Cem’ul Mal, 8- Tokluk, 9- Tamah, 10- Acele, 11- Cehalet, 12- Fısk (emirlere uymamak, nehiylerden kaçınmak, 13- Cimrilik, 14- Taassub (inat) (Kehribar, 1974, s.5, 90-92; Attâr, 1984, s.61).

Yukarıda saydığımız kalp hastalıkları eğer kalpten çıkarılamazsa irfan nurunun kalbe girmesi mümkün olamaz.

Kalbin Şüphe Duyması

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ

“*Yaptıkları bina, kalplerinde bir şüphe ve ızdırap kaynağı olmakta -kalpleri paralanana kadar- devam edecektir*” (Tevbe, 9/110).

İslam’a zarar vermek niyetiyle bir mescit inşa ederek günahların en kötülerinden birini işlemekte olan münafıklar kalplerini imam algılayıp kabul edebilme şansından mahrum etmişlerdir (Mevdûdî, II/255). Ayetten şüphenin yerinin kalp olduğunu anlamaktayız. Marifetullah ve imanın yetide kalptir. Çünkü birbirine zıt olan iki şeyden birinin yerinin aynı zamanda diğerinin de yeri olması gerekir. İşte bundan dolayı Allah “*Onlar o kimselerdir ki, Allah imanı kalplerine yazmıştır*” (Mücadele, 58/22) buyurmuştur. Marifet, iman ve küfrün yeri kalp olunca gerçekte mükâfata veya cezaya müstahak olan da kalp olmuş olur. Diğer uzuvlar kalbe tabidirler (Râzî, 1990, XVI, s.80).

Kalplerinde şüphe bulunanlar doğru ya da yanlış yapma hususunda şaşkıncırlar, ne Allah’a inanırlar, ne de ahirete, bazen inansalar dahi inatları sebebiyle iman etmezler. Şüpheleri içinde bocalayıp dururlar. Çünkü o, bütün benliklerini İstila etmiştir (Yazır, 1935, III, s.2557).

“*لَا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ*” İfadesi münafıkların işlediklerinin kalplerine öyle bir inançsızlık tohumu olarak yerleştiğini ve bunun yaşadıkları sürece orada kalacağını ve sadece ölüm anında, kalplerin atmadığı anda onlardan kopacağını (İbn Kesîr, 1956, I, s.391) ifade etmektedir.

Kalbin Korku Duyması

سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الْكٰفِرِيْنَ كَفَرُوْا الرُّعْبَ بِمَا اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا وَّمَا لِيْهِمُ النَّارُ وِبٰئْسَ مَثْوٰى الظّٰلِمِيْنَ
“*Allah’ın, hakkında hiçbir delil indirmedeği şeyleri O’na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız...*” (Âl-i İmrân, 3/151)³

“*الرعب*” Kalbe hâsıl olan korku demektir. Onun manasını “*فزع*” ve “*خوف*” karşılar (Isfehânî, 1961, s.197; İbn Manzûr, 1968, I, s.420).

Görülmektedir ki bu âyette Allah’ın büyük bir vaadi vardır. Allah gerçek müslümanlara, inkarcıların kalplerine şiddetli korku salacağını onların düşünme yeteneklerini yitirip, şaşkınlık içine düşeceklerini, güven ve huzurlarının yok olacağını ve inananlar karşısında hezimete uğrayacaklarını müjdelemektedir (Beydâvî, 1314, I, s.237; İbn Kesîr, 1956, I, s.411).

³ Ayrıca bkz. Enfâl 8/12, Ahzâb 33/26, Haşr 59/ 2, 13.

Kalbin Vesvese Duyması

الَّذِي يُؤَسُّوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

“O ki insanların göğüslerine vesvese (kötü düşünceler) verir.” (Nas, 114/5)

“الوسوسة” lügatte rüzgârdan gizli ses demektir (İbn Manzûr, 1958, VI s.254). Vesvese de, zelzelede olduğu gibi yapılan işin devamlılığı ifade edilmektedir. Çünkü insanın bir defa kışkırtılmasıyla sonuç elde edilmez. Ona bir fiil işletebilmek için tekrar tekrar kışkırtmak gerekir, işte bu çalışmaya “vesvese” vesveseyi verene de “vesvas” denilir.

Şeytanın vesvesi, gizli bir sözle insanları kendisine itaate çağırmasıdır. Öyle bir sözdür ki, sesi işitilmeden manası kalplere ulaşır (Kurtubî, 1967, XX, s.263). Şeytan bilir ki insan nefesine en kolay kalpten ulaşılır (İbn Kesîr, 1956, IV, s.575). Bu surette akıl ve fikirleri çeler, insanı türlü fenalıklara sürükler. Allah yoluna gitmekten, insanlık gayesine ermekten alıkoyar. Nihayet din ve imandan çıkarıp, ebedî helâka yöneltir (Yazır, 1935, VIII, s.6425).

Kalb vücutta merkez durumundadır. Vücudun kurtuluşu ona bağlıdır. Kalbin bu önemini peygamberimiz bir hadislerinde şöyle belirtmektedir: “... *Cesedin içinde bir et parçası vardır ki, o iyi olursa, bütün cesed iyi olur, bozulursa bütün cesed bozuk olur. İşte bu kalptir.*” (Buharî, II/39) Kalbin vücuttaki bu özelliğinden dolayı vesvese özellikle etkisini onun üzerinde göstermektedir.

Kalbin Boş Uğraşlarla Meşgul Olması

لَا هِيَةَ قُلُوبُهُمْ

“Kalpleri eğlencededir...” (Enbiyâ, 21/3)

Bu gafillerin kalpleri tefekkürden, işitmekten uzaktır (Vehbi, 1342, X/5). Allah ve Ahiret inancından gafil, Kur’ân’ı ciddiye almadıkları ve bir oyun, bir eğlence gözüyle baktıklarından (Mevdûdî, III/268) sadece dünya için yaşamaktadırlar. Çünkü gönülleri dünyayla meşguliyetten dolayı ilim nurlarına kapalı kalmıştır.

Gönüller birer kap gibidirler. Su ile dolmuş bir kabın içine hava giremeyeceği gibi, Allah’tan başka işlerle uğraşan kalplere de Allah’ın marifeti giremez.

Onlar Allah’ın bildirdiği gibi *بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَذَا* “Fakat onların kalpleri bundan gaflet içindedir...” (Mü’minûn, 23/63), inanmayanlar yapıp, söylediklerinin bir deftere kaydolduğunu hiçe saymakta ve câhilane durumlarını sürdürmektedirler.

İnsan ruhu ciddiyetten mahrum olup hürmete değer, mukaddes mefhumlar tanımadığında, Kur’ân’ın kastettiği hasta ve anormal şekle bürünür. Artık hayat onun için başıboş, gayrı ciddi ve eğlence vasıtasıdır. Hedef, gaye nedir bilmez ve sonuçta kalplerine yöneldikleri şeylerin sevgisi yerleştirilir (Bakara, 2/93; Hicr, 15/12; Fetih, 48/12).

Ahirete inanmayanlar bütün dikkatlerini dünya üzerinde yoğunlaştırdıklarından insan ve cin şeytanlarının oyuncakları olmuşlar ve onların kalplerine fısıldadıklarından hoşlanmışlardır (En’âm, 6/113).

Şeytanlar kalplerine, kendilerine uydurabilmek için kötü şeyleri süsleyip, püsleyip sokmakta (İbn Kesîr, 1956, IV, s.575), onların sadece dünyayı sevmelerini ve sadece onun için yaşamalarını telkin etmektedirler.

Sonuç

Kur’ân-ı Kerîm’de düşünmeye, akletmeye çağrılan kalp, aklın ve duyuların kendisine sunduğu bilgileri Allah’ın verdiği ilham ve keşf gücüyle yorumlar ve gerçek imana ulaşabilir.

Çünkü salt akıl gerçekleri tek başına idrak etmekten yoksundur. Akıl maddî vakıaların görünen yanıyla, kalp ise bu vakıaların manevî yönüyle ilgilidir. Bu sebeple Kur'ân Allah'ın varlığının kalp ve akıl birlikteliğiyle idrak edilmesini istemektedir. Çünkü gerçek anlamda akletme akıl ve kalple olur. Nitekim mü'min ve kâfiri birbirinden ayıran en büyük özellik mü'minlerin akıllarıyla birlikte kalp kuvvetlerini de kullanabilmeleridir.

İnsanı insan yapan, onun iyiyi, kötüyü ayırmasını sağlayan akıl, ancak kalp gözü açık olduğunda, Allah'ın istediği şekilde, maddî olanın arkasında gizli olan İlâhi gerçekleri bilebilir. Kur'ân'da duyular ile anlamının, akletmenin merkezi sayılan kalp arasında çok sıkı bağlar vardır. Bu sebeple Kur'ân'da duyularına hâkim olmayanın düşünemeyeceği ve kendilerine duyular verilenlerin niçin düşünemedikleri, sâlim düşünabilmek için duyulardan istifade edilmesi gerektiği ifade edildiği gibi, duyular ve kalbin görevlerini yapmadıklarından, yani anlayıp akletmediklerinden de söz edilir. Gerçekte sağır ve dilsiz olmayan insanlar sağır ve dilsiz olarak vasıflandırılırlar. Kur'ân bilgi kaynağı olarak kabul ettiği akıl, kalp ve duyuların birlikte çalışmaları halinde elde edecekleri bilginin, insanı yanıltmayan doğru ve kesin bir bilgi olduğunu ifade eder. İnsanın asıl hedefi budur. Eğer bu üç kaynaktan biri doğru çalışmazsa, onun tarafından bilinecek gerçek eksik kalacak ve doğrudan uzaklaşacaktır.

Kur'ân'ın pek çok yerde ifade ettiği insanın düşünce ve inanç yönünü oluşturan akıl ve kalp kavramların yine inançsızlık/imansızlık anlamındaki küfür kavramı çerçevesinde incelemeye ve birbirleriyle münasebetlerini ortaya koymaya çalıştık. Tıpkı iman sahibi kimselerde olduğu gibi küfür ehlinde de akıl olduğu ancak insanın kendisine verilen kalbi yeteneklerini de kullanarak yüce yaratıcının razı olduğu bir insan olabilmek salt aklın ve zekânın yanında Allah'ın bizlere verdiği basiret gücü yani sezgi gücü sayesinde mümkün olabilmektedir.

Kaynakça

- Âlûsî, (trz.). *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kurâni'l-azîm*. Beyrut: Dârulkütüb.
- Atay, H. (1968). Kur'ân'da bilgi teorisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI-1 155-176.
- Attâr, F. (1984). *Tezkiretul-evliyâ*, İstanbul. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Aydın, H. (1976). *Muhâsibî'nin tasavvuf felsefesi*. Ankara: Pars Yayınları.
- Beydavî, K. (1314). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Dersaadet: Matba-i âmire.
- Buhârî, M. (1908). *Câmiu's-Sahih*, Leiden.
- Cerrahoğlu, İ., Koçyiğit, T. (1984). *Kur'ân-ı Kerîm meal ve tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Dağ, M. (2018). Kur'ân'ın anlam ve telaffuza dayalı okunması: yedi harf ruhsatı. *Uluslararası din ve dil sempozyumu*. (ss.527-536). Iğdır: Iğdır Üniversitesi.
- Demir, Ş. (2007). Kur'an'da zekat kavramının etimolojik ve semantik analizi, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 9-30.
- Ğazâlî, Hamid. (1306). *İhya Ulûmi'd-Din*. Mısır: Mektebetül Maarif.
- Gezgin, A. (2018). Kur'ân'da anlamaya dâir kelimeler üzerine analitik bir inceleme (I)- Kur'ân'ın anlaşılması ve Türkçeye doğru çevirisi açısından-. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 5-57.
- İbn Fâris. (1399/1979). *Mu'cemu mekâyisü'l-lügati*. (Abdüsselâm Hârûn thk). Beyrut: Dâru'l-Marife.
- İbn Hanbel. (trz.). *Müsned*. Mısır.
- İbn Kesîr. (1981/1402). *İhtisarü Muhammed Ali Sabuni*. Beyrut: Dâru Lübnan.
- İbn Kesîr. (1956/1376). *Tefsîrul-Kur'ânîl-azîm*, Kahire.
- İbn Manzûr. (1968/1388). *Lisânul-Arab*, Beyrut: Dâru Lübnan.
- İğde, M. (2015). Fıkıh ve İtikad Arasında Hanbelîlik: Selefilîğin Teolojik Arka Planı Üzerine Bir İnceleme, *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*.

I, 91-106.

İsfehânî. (1961/1381). *Müfredâtu fi garibil-Kur'ân*. Mısır: Mektebe.

Kehribâr, M. S. (1974). *Tasavvufun incelikleri*. İstanbul: Salah.

Kurtubî. (1967/1387). *El-câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Riyad: Dâru Riyad.

Kutub, S. (1980). *Fî zilâli'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l Mektebe.

Mevdûdî. (1987). *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İstanbul: Bengisu.

Muhâsibî, H. (1971/1391). *El-akl ve fehmu'l-Kur'ân*. (Hüseyin Kuvvetli, thk.) Beyrut: Dâru'l Ulum.

Belhî. M. (1423/2002). *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*. (Abdullâh Maḥmûd Şeḥâte thk), I-V, Beyrut: Dâru Lübnan.

Râzî, F. (1990/1410). *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Mektebe.

Sâbûnî, M. (1986/1406). *Safvetu't-tefâsîr*, Beyrut: Dâru'l-Kur'ân.

Taberî, (1954/1373). *Câmiu'l-beyân an te'vili âyâti'l-Kur'ân*, Mısır: Dâru'l-Mektebe.

Teber, H. (2021). *Kur'ân-ı Kerîm'de akıl ve kalp kavramları ve bunların birbirleriyle münasebetleri*, Ankara: İlahiyat.

Türkmen, H. (2020). Kur'ân'da küfür kavramının semantik analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. XIII/76. 773-784.

Vehbi, M. (1342). *Hulâsâtu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. İstanbul: Evkâfı İslamiye.

Yazır, M. H. (1935). *Hak dini Kur'ân dili*, İstanbul: Eser.

Zemaşerî, (1953). *Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vil*. Kahire: Mısriyye.